

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГІОНАХ

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN UKRAINE AND ITS REGIONS

Кухарук Н.В.

студентка,

Луцький національний технічний університет

Кривов'язюк І.В.

кандидат економічних наук,

професор кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,

Луцький національний технічний університет

У статті визначено тенденції розвитку підприємницької діяльності в Україні. Проаналізовано структурні зміни у сфері підприємництва. Розкрито характерні особливості розвитку підприємництва в розрізі регіонів. Проаналізовано стан підприємницької діяльності в регіонах України. Здійснено SWOT-аналіз розвитку підприємництва в Україні. Запропоновано шляхи активізації підприємництва в Україні та її регіонах.

Ключові слова: розвиток, підприємництво, структурні зміни, підприємницька активність, SWOT-аналіз, регіони, Україна.

В статье определены тенденции развития предпринимательской деятельности в Украине. Проанализированы структурные изменения в сфере предпринимательства. Раскрыты характерные особенности развития предпринимательства в разрезе регионов. Проанализировано состояние предпринимательской деятельности в регионах Украины. Осуществлен SWOT-анализ развития предпринимательства в Украине. Предложены пути активизации предпринимательства в Украине и ее регионах.

Ключевые слова: развитие, предпринимательство, структурные изменения, предпринимательская активность, SWOT-анализ, регионы, Украина.

The tendencies of development of entrepreneurial activity in Ukraine are described in the article. Structural changes in the sphere of entrepreneurship are analyzed. The characteristic features of entrepreneurship development in the context of regions are revealed. The state of entrepreneurial activity in the regions of Ukraine is analyzed. SWOT analysis of entrepreneurship development in Ukraine is carried out. The ways of activation of entrepreneurship in Ukraine and its regions are offered.

Key words: development, entrepreneurship, structural changes, entrepreneurial activity, SWOT-analysis, regions, Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Підприємство відіграє особливу роль у розвитку будь-якої країни, прискорюючи рух економіки шляхом підвищення ефективності та постійного оновлення, й Україна тут не є винятком. Нагромаджений досвід усіх індустріально розвинутих країн із ринковою економікою беззаперечно підтверджує, що підприємництво – необхідна умова досягнення економічного зростання.

Слід відзначити, що розвиток підприємницьких структур сприяє вирішенню гострих для економіки економічних і соціальних проблем не стільки на рівні країни, скільки на рівні її окремих регіонів, адже саме там формується підприємницьке середовище, тому пошук шляхів

активізації розвитку підприємництва на основі дослідження наявних тенденцій, структурних змін та особливостей розвитку підприємницької діяльності як у країні, так і в її окремих регіонах є важливим й актуальним завданням сьогодення з декількох позицій. По-перше, це дає змогу виявити загрози та можливості, слабкі та сильні сторони підприємництва в країні. По-друге, виступає основою розроблення програм соціально-економічного розвитку окремо взятих регіонів і країни у цілому. По-третє, виступає базисом подальшого поглиблення економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженням даної проблематики займалися багато вчених сучасності. Так, у роботі М. Владимирової

та І. Зубенко [1] підприємництво розкривається як фактор динамізму ринкової економіки, представлена модель його функціонування. Аналізуючи сучасний стан підприємництва в Україні, Л. Капранова [2] деталізує законодавчо-нормативну базу регулювання підприємництва, його основні ознаки, динамізм і структуру, регіональний розподіл суб'єктів підприємництва, проблеми та перешкоди на його розвитку, негативні тенденції розвитку. З. Кобеля та І. Антохова [3] вивчають можливості стимулювання розвитку підприємництва в Чернівецькій області. У доповіді М. Кравченко [4] за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції аналізуються не лише проблеми розвитку підприємництва в Україні, а й звертається увага на порівняльні аспекти динамізму показників, зокрема з передовими європейськими країнами. Заслуговує на увагу науковий доробок Н. Скоробогатової [5], де поряд з аналізом структурних змін ключових факторів розвитку підприємництва здійснено кореляційний аналіз основних показників їхньої діяльності. Авторкою зроблено висновок, що спрощення умов ведення підприємницької діяльності мало для України неоднозначний характер. О. Скорук [6] аналізує динаміку кількості суб'єктів підприємництва в період 2010–2015 рр., визначає її регіональні аспекти, а також виділяє проблеми та шляхи стимулювання розвитку підприємництва в Україні. Цікавим є й досвід, представлений у [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Як бачимо, дослідження засад розвитку підприємництва є предметом обговорення та дискусій у науковому середовищі, проте все ще існують невирішені питання у даній тематиці. Зокрема, недостатньо повно здійснено аналіз тенденцій розвитку підприємницької діяльності, до того ж їх слід привести до сучасних реалій господарювання. Потребує більш глибокого вивчення процес структурних змін у сфері підприємництва.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Зважаючи на визначений стан, доцільним є аналіз характерних особливостей розвитку підприємництва в розрізі регіонів України. Вивчення проблем і перешкод на шляху розвитку підприємництва є підґрунтям здійснення його SWOT-аналізу, а також виокремлення шляхів активізації підприємництва в Україні та її регіонах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням

отриманих наукових результатів. Аналіз стану підприємництва в Україні на основі даних статистичної інформації [8] дає змогу до кола тенденцій, які на сучасному етапі характеризують його розвиток, віднести такі:

– на тлі скорочення загальної кількості великих, середніх та малих підприємств значно зростає кількість фізичних осіб – суб'єктів під-

приємницької діяльності (у 2016 р. у структурі загальної кількості суб'єктів господарювання підприємства – 16,4%, а фізичні особи – підприємці – 83,6%);

– різке зниження кількості суб'єктів підприємницької діяльності (за останні шість років їх кількість знизилася на 318 398 одиниць, або на 14,58%); скорочення чисельності персоналу суб'єктів підприємницької діяльності за аналізований період (з 7 836,4 тис. осіб у 2010 р. до 5 713,9 тис. осіб у 2016 р.);

– збільшується обсяг реалізованої продукції (з 3 366 228,2 млн. грн. у 2010 р. до 6 237 535,2 млн. грн. у 2016 р.).

Формування та розвиток підприємництва в Україні також залежить від наявної нормативно-правової бази, яка стримує підприємницьку ініціативу. На жаль, на сучасному етапі в Україні державні органи влади не сприяють інтенсивному стимулюванню громадян до здійснення власної справи, це можна пояснити недосконалістю законодавчої бази, а також відсутністю довіри до держави, економічною нестабільністю та незахищеністю тощо.

Результати дослідження показали, що структурні зміни у сфері підприємництва впродовж 2010–2016 рр. є незначними (рис. 1). У своїй основі найбільша частка суб'єктів підприємництва припадає на мікропідприємства (у 2010 і 2016 рр. вона відповідно становить 79,31% і 80,85%) [8].

У своїй структурі знизилася частка працівників на великих підприємствах протягом 2010–2016 рр. на 2,81%, незначне зниження частки персоналу відбулося у малих підприємствах – 0,38%, при цьому збільшилася частка персоналу на середніх (на 2,57%) та мікропідприємствах (на 0,62%), що можна пояснити поступовим зростанням ролі останніх, а також трансформацією організаційно-правових форм господарювання.

Аналіз динаміки обсягів реалізованої продукції показав, що лідерами в реалізації продукції є великі та середні підприємства, хоча й частка реалізованої продукції серед суб'єктів підприємства на великих підприємствах знизилася на 3,30% у 2016 р. порівняно з 2010 р. Слід відзначити, що у цей період зросла частка реалізованої продукції малими підприємствами та мікропідприємствами. Частково це може свідчити про зростання їх ролі, але більшою мірою можна пояснити значними втратами сектору середніх і великих підприємств через розрив зв'язків із Росією, яка була одним із найбільших імпортерів української продукції, через війну на сході України.

У розрізі регіонів розвиток підприємництва на сучасному етапі має свої характерні особливості [9]: концентрація основних потужностей в обласних центрах і містах; зниження рівня підприємницької активності на сході України та в АР Крим унаслідок політичного конфлікту;

1. Структура суб'єктів підприємницької діяльності

а) у 2010 році;

б) у 2016 році.

2. Структура зайнятих працівників за суб'єктами підприємницької діяльності

а) у 2010 році;

б) у 2016 році.

3. Структура реалізованої продукції за суб'єктами підприємницької діяльності

а) у 2010 році;

б) у 2016 році

Рис. 1. Динамізм розвитку підприємницької діяльності в Україні протягом 2010–2016 рр. [8]

є проблеми, пов'язані з відсутністю змін структури промислового комплексу регіонів (для більшості регіонів характерна спеціалізація в одній-двох сферах); відсутність координації й упорядкування функцій різних об'єктів інфраструктури з боку органів місцевої влади перешкоджають формуванню сприятливого підприємницького середовища в регіонах; галузевий принцип управління економіки і, як наслідок, стимулювання лише базових областей, що мають високий ступінь територіальної локалізації, а також недостатньо інтенсивна співпраця між регіонами; несиметричність впливу держави через наявні механізми на розвиток підприємництва різних регіонів.

Динаміка розвитку підприємницької діяльності в розрізі регіонів України відображена в табл. 1.

Найбільша кількість підприємств протягом 2010–2016 рр. лишається у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одесь-

кій та Харківській областях, а також у м. Київ. При цьому найменша кількість підприємств – у Волинській, Сумській, Тернопільській, Чернігівській та Чернівецькій областях. Найбільша кількість великих підприємств у 2016 р. у таких областях: Дніпропетровська (47 од.), Донецька (32 од.), Запорізька (19 од.), Київська (34 од.) та м. Київ (116 од.); найменша кількість – у Тернопільській та Чернівецькій областях – по 1, Закарпатській, Кіровоградській та Херсонській областях – по 2, у Рівненській – 3.

Найбільша чисельність персоналу в діяльності підприємств у 2016 р. зайнята в м. Київ – 1 595,7 тис. осіб, що зумовлено зосередженістю тут найбільшої кількості підприємств. Найменше працівників зайнято у Закарпатській (80,4 тис. осіб), Рівненській (83,8 тис. осіб), Тернопільській (71,1 тис. осіб), Херсонській (81,6 тис. осіб) і Чернівецькій (48,6 тис. осіб) областях, що характерно для низькоурбанізованих та районів із низькою кількістю населення.

Таблиця 1
Розвиток підприємницької діяльності в Україні по регіонах протягом 2010–2016 рр. [2]

Області	Кількість підприємств, од.		Кількість зайнятих працівників, тис. осіб		Кількість найманих працівників, тис. осіб		Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн. грн.	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
АР Крим	14742	-	265,4	-	255,3	-	55225,1	-
Вінницька	7982	8645	171,4	145,3	168,8	142,2	26323,4	119265,4
Волинська	5202	5041	118,1	99,5	116,0	97,6	37912,0	104722,7
Дніпропетровська	27383	25584	762,5	593,1	748,0	586,7	382203,6	672187,0
Донецька	27385	10483	920,1	314,0	916,2	311,6	499222,6	341559,4
Житомирська	6329	5930	141,9	114,4	140,3	112,7	22820,0	73595,1
Закарпатська	5793	5058	102,6	80,4	99,9	78,2	20237,4	40595,2
Запорізька	14588	13474	327,4	258,9	322,4	254,1	106893,4	217571,0
Івано-Франківська	7658	6883	100,0	91,5	98,6	89,2	30503,3	67553,5
Київська	15256	17830	337,7	332,4	331,3	328,2	144435,6	388390,8
Кіровоградська	6782	7205	107,4	92,6	103,9	89,4	26131,9	73764,0
Луганська	10926	3526	376,6	104,4	373,2	103,3	104822,2	48333,1
Львівська	20343	15586	403,8	282,2	398,5	278,1	98047,1	204777,8
Миколаївська	11227	10051	152,7	119,6	147,5	115,0	46809,1	120058,6
Одеська	24972	21004	392,4	268,4	379,8	262,3	132574,6	278746,2
Полтавська	9565	8989	237,6	219,6	234,2	216,9	101680,5	210535,9
Рівненська	5098	4697	107,0	83,8	103,8	82,2	20305,9	49287,3
Сумська	5380	5287	139,8	110,9	138,3	109,4	25232,9	70196,5
Тернопільська	4729	4249	89,1	71,1	87,6	69,5	17267,5	46305,2
Харківська	25792	20435	466,0	344,4	463,5	339,7	147365,1	273116,5
Херсонська	7179	7171	110,4	81,6	106,6	78,6	26734,2	55522,1
Хмельницька	6489	6228	128,8	105,6	124,0	103,2	22369,1	66618,7
Черкаська	7298	8050	160,7	129,3	156,4	126,3	45686,7	117835,6
Чернівецька	5313	3500	66,5	48,6	64,9	47,3	10321,4	20686,0
Чернігівська	5183	5236	125,6	98,2	123,3	96,5	22057,4	76473,0
м. Київ	86314	76227	1592,9	1611,3	1580,5	1595,7	1163859,0	2499838,6
м. Севастополь	3902	-	53,8	-	53,6	-	19187,2	-
Всього	378810	306369	7958,2	5801,1	7836,4	5713,9	3356228,2	6237535,2

Аналізуючи динаміку обсягів реалізованої продукції, варто відзначити, що найбільша реалізація у Дніпропетровській області – 672 187,0 млн. грн., а також у м. Київ – 2 499 838,6 млн. грн. Найменше реалізували Закарпатська (40 595,2 млн. грн.), Рівненська (49 287,3 млн.), Тернопільська (46 305,2 млн.), та Чернівецька (20 686,0 млн. грн.) області. Зниження обсягу реалізації було в Донецькій та Луганській областях як наслідок бойових дій на сході України. Також спостерігається відсутність у 2016 р. обсягів реалізованої продукції в АР Крим та м. Севастополі в результаті окупації території. Проте не можна однозначно сказати про збільшення обсягу реалізованої продукції в Україні на 85,85% за шість років, оскільки варто врахувати інфляційні процеси, а також різку девальвацію національної валюти.

Результати SWOT-аналізу розвитку підприємництва в Україні показали, що його розвиток на сучасному етапі перебуває в депресивному стані як в Україні, так і в регіонах, а наявні слабкі сторони внутрішнього середовища підприємництва та загрози зовнішнього середовища практично нівелюють наявні сильні сторони та можливості його розвитку (табл. 2). А отже, для активізації підприємницької діяльності та розвитку української економіки першочерговим завданням є стимулювання підприємницької ініціативи.

Виділені сильні і слабкі сторони підприємництва, а також виявлені можливості та загрози для його розвитку дали змогу виявити шляхи активізації підприємництва в регіонах України.

Для розвитку підприємництва на регіональному рівні доцільним буде створення регіональних студій підприємницької майстерності, використання механізму активізації розвитку підприємницького середовища, реалізувати стратегію розвитку інфраструктурного забезпечення цього сектору, що вбачатиме створення центрів консалтингової підтримки підприємців, центрів приватного партнерства, центрів інформаційного обслуговування підприємницьких структур, де будуть сформовані всі умови для стимулювання підприємницької ініціативи. Своєю чергою, реалізована підприємницька ініціатива буде базою для виникнення нових ідей, нових знань, нових спеціальностей, нових форм взаємодії з контрагентами, нових підходів до захисту соціально-трудова відносин, нових методів регулювання підприємницької діяльності, а також сприятиме розвитку економіки регіонів та країни у цілому. Шляхом стимулювання підприємницької ініціативи розвиватиметься й інноваційна активність у регіоні [10].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У статті вирішено важливе наукове завдання

Таблиця 2

SWOT-аналіз розвитку підприємництва в Україні

Зовнішнє середовище	<p>Можливості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Спрощений режим реєстрації фізичних осіб – суб'єктів підприємництва. 2. Спрощена система оподаткування для фізичних осіб – суб'єктів підприємництва. 3. Вільний ринок для національного виробника. 4. Вихід на закордонні ринки. 	<p>Загрози</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання податкового тиску впродовж 2010–2016 рр. 2. Зростання політичної і економічної нестабільності. 3. Погіршення демографічних показників. 4. Прийняття законодавчих обмежень.
Внутрішнє середовище		
<p>Сильні сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення обсягів реалізації продукції. 2. Збільшення кількості фізичних осіб – суб'єктів підприємництва. 3. Відкритий доступ до освіти. 4. Доступ до природних ресурсів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток підприємницької ініціативи. 2. Створення регіональних студій підприємницької майстерності. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вдосконалення нормативно-законодавчої бази. 2. Запровадження механізму державних замовлень.
<p>Слабкі сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Обмежені можливості в залученні коштів. 2. Використання застарілих технологій та обладнання. 3. Низький рівень стимулювання персоналу. 4. Скорочення загальної кількості суб'єктів підприємництва та найманих і зайнятих працівників на них. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підтримка державними органами влади. 2. Пільгове оподаткування та кредитування. 3. Організація системи підготовки та перепідготовки підприємців і фахівців для сфери підприємництва. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток підприємницького середовища. 2. Реалізація цільових регіональних програм підтримки в розрізі вдосконалення стратегії розвитку.

дослідження стану та перспектив розвитку підприємництва в Україні та її регіонах.

Аналіз підприємницької діяльності дав змогу встановити, що на сучасному етапі розвитку підприємництва на тлі збільшення чисельності фізичних осіб – підприємців скорочується загальна чисельність підприємств – суб'єктів підприємництва. Аналіз структурних змін у сфері підприємництва вказує на незначні зрушення позитивного характеру, переважання у загальній структурі частки мікропідприємств. Недоліком є те, що внаслідок суттєвого скорочення частки великих та середніх підприємств скорочується чисельність зайнятих та найманих працівників у всіх областях України, окрім м. Київ. Також варто відзначити, що зростає обсяг реалізованої продукції у вартісному вимірі, проте це не можна визнати позитивним явищем унаслідок інфляційних процесів, адже обсяг продукції в натуральних вимірниках суттєво скорочується.

Аналіз розвитку підприємництва в розрізі регіонів показав, що для східних регіонів характерне зниження підприємницької активності, також у регіонах характерний галузевий розпо-

діл суб'єктів підприємництва, високий ступінь територіальної локалізації підприємницьких структур в обласних центрах і містах. Найвищі показники щодо концентрації підприємств, найманого персоналу та обсягів реалізованої продукції характерні для таких регіонів, як Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській та Харківській, а також м. Київ.

Результати SWOT-аналізу розвитку підприємництва в Україні дали змогу виявити сукупність сильних та слабких сторін розвитку підприємництва у взаємозв'язку з його можливостями та загрозами. Встановлено, що негативні чинники практично нівелюють сильні сторони та можливості розвитку підприємництва в Україні. Шляхами активізації розвитку підприємництва слід розглядати вдосконалення підприємницького середовища через розвиток інфраструктурних утворень та створення можливостей для стимулювання підприємницької ініціативи.

Подальші дослідження з питань розвитку підприємництва слід спрямувати в напрямі вивчення впливу підприємницької ініціативи та інноваційної активності в регіонах України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Владимірова М.С., Зубенко І.В. Підприємництво як фактор динамізму ринкової економіки. Молодий вчений. 2017. № 5(45). С. 517–520.
2. Капранова Л.Г. Сучасний стан підприємництва в Україні. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія «Економічні науки». 2016. Вип. 31(1). С. 315–325.
3. Кобеля З.І., Антохова І.М. Стимулювання розвитку підприємництва в Україні. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 48–60.
4. Кравченко М.С. Сучасні проблеми розвитку підприємництва в Україні. Проблеми та перспективи розвитку економіки Донбасу і Приазов'я: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 25–26 травня 2017 р.). Маріуполь, 2017. С. 204–205.
5. Скоробогатова Н.Є. Проблеми розвитку підприємництва в реаліях української економіки. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. № 4(60). С. 119–154.
6. Скорук О.В. Стан та проблеми розвитку підприємництва в Україні. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2016. Вип. 2. С. 107–110.
7. Кривов'язюк І.В. Концепт створення регіональних студій підприємницької майстерності. Молодий вчений. 2017. № 3(43). С. 698–701.
8. Діяльність суб'єктів великого, середнього малого та мікропідприємництва / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Балацький О., Теліженко О., Кислий В. та ін. Теоретичні і методичні питання оцінки і прогнозування економічного потенціалу соціально-економічних систем. Звіт про науково-дослідну роботу. Суми, 2010. 123 с.
10. Кривов'язюк І.В., Кухарук Н.В. Теоретичні засади розвитку підприємницького середовища в умовах децентралізації економіки. Економічний форум. 2017. № 3. С. 51–56.